

*Світлана ШЕНЬО,
студентка 6 курсу
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «УжНУ»*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україна у захисті власних інтересів намагається використовувати схеми і механізми універсальної, регіональної, субрегіональної безпеки, що реалізується через низку провідних міжнародних структур; інтеграційну парадигму входження України у європейський і євроатлантичний простори; площину двосторонніх відносин, що реалізуються через двостороннє співробітництво з провідними партнерами, з якими, зрештою, розбудовується міжнародно-правова схема стратегічних союзів. При цьому враховується, що безпекове існування України спирається на міжнародно-політичну систему захисту прав людини, яка реалізується як через глобальні і регіональні безпекові структури, так і через засади двосторонньої співпраці. Міжнародні структури універсальної і регіональної безпеки, до яких долучається Україна для реалізації своєї зовнішньої політики, нині, як свідчить практика, є найвпливовішими механізмами у протидії сучасним викликам. Йдеться про систему кооперативної безпеки – поєднання різнопланових безпекових механізмів у єдине ціле. При цьому Україна не тільки використовує захисні міжнародні важелі, а й вносить свою лепту у вдосконалення самих систем.

Зазначимо, що політологи західних наукових шкіл трактують поняття «кооперативна безпека» по-різному [1]. На наше переконання, кооперативна безпека, що прийшла на зміну колективній, полягає в об'єднанні зусиль

зацікавлених держав для свого захисту за формулою: безпека для себе через безпеку для всіх. При цьому рівень національної безпеки визначає не кількість різноманітної зброї, а показники економічного розвитку, життєвого рівня громадян і здатність країни створювати сприятливіші умови для реалізації їхніх можливостей [2, с. 18].

Україна співпрацює з міжнародними організаціями в різних форматах і якостях (повноправний член, партнер, спостерігач, контрибутор). Членство в 75 міжнародних організаціях може слугувати підтвердженням добрих намірів політичного керівництва держави співпрацювати «з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур» [3].

Міжнародна конференція, яка відбулась у вересні 2013 року, була присвячена проблемам ефективності функціонування глобальної і регіональної систем безпеки, існуючих форматів міжнародного співробітництва, а також шляхів поглиблення співпраці між Україною і міжнародними організаціями для посилення регіональної безпеки. На конференції було відмічено, що напрями зовнішньої допомоги переважно відповідають законодавчо визначеним національним пріоритетам [4] або спрямовуються на вирішення найбільш актуальних проблем життєдіяльності суспільства:

- Захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України (ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ).

- Створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення (МВФ, Світовий банк, СОТ, ЄІБ, ОЧЕС та ін.).

- Гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина (ОБСЄ, Рада Європи, Європейська комісія за демократію через право, ЄС, Європейський суд з прав людини, Міжнародна амністія, Міжнародний комітет захисту прав людини). Розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, зміцнення політичної і соціальної стабільності (ООН, Світовий банк, ЄС, ОБСЄ, Рада Європи).

- Забезпечення екологічно- та техногенно-безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів. (ООН, Глобальний Екологічний Фонд, ЄС, ЄБРР, ЄІБ, ОБСЄ, НАТО, Північний інвестиційний банк, Північна екологічна фінансова корпорація).

- Розвиток культури, моральних засад, інтелектуального потенціалу, зміцнення фізичного здоров'я суспільства, створення умов для розширеного відтворення населення (ООН, Світовий банк, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація праці, Рада Європи, ЄС, ОЧЕС, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ) [5, с. 22].

Водночас Україна покладає великі надії на зміцнення власних спроможностей забезпечення національної безпеки, протистояти сучасним викликам і загрозам за рахунок механізмів міжнародного співробітництва та залучення допомоги міжнародних організацій і країн-партнерів.

З початку незалежності Україна визначила своїми головними зовнішньополітичними пріоритетами інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур, які відповідають національним інтересам нашої держави. Вступаючи до європейської та євроатлантичної спільноти, Україна отримує достатні гарантії безпеки, зміцнення незалежності і недоторканності своїх кордонів, стабільність стану безпеки, незалежно від того, як

розвиватиметься пострадянський простір, більш вагому участь у процесах регіональної і континентальної інтеграції.

Українська держава розглядає членство в НАТО як один з найефективніших засобів гарантування своєї безпеки, забезпечення національного суверенітету та збереження територіальної цілісності. Цей курс чітко визначений національним законодавством України, зокрема Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року. До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки цей документ відносить, серед іншого, забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД), а також з іншими державами світу [6, с. 13].

Говорячи про європейську та євроатлантичну інтеграцію України, ми маємо на увазі, *по-перше*, досягнення відповідності сектору безпеки і оборони світовим стандартам, взаємосумісність Збройних Сил України з арміями європейських країн та спроможність виконувати завдання в рамках внеску нашої держави в діяльність трансатлантичних структур безпеки. Аналогічні стандарти притаманні й іншим сферам, зокрема політиці, економіці, фінансам та ін. Але, окрім того, інтеграція – це ще підстава для зміни поглядів на національну безпеку загалом, переоцінка державою принципів свого суверенітету та незалежності, самоідентифікація українського суспільства як самодостатнього і повноправного члена європейської спільноти.

Членство в НАТО як воєнно-політичному союзі сприятиме виходу України із постімперського простору та збереженню свободи дій на майбутнє. І водночас приєднання до Альянсу демократій може прискорити процес реформ усередині країни. Йдеться про засвоєння демократичних цінностей, такий собі допінг для демократичного суспільства і середнього класу.

По-друге, Україна в НАТО – це зміцнення державних інститутів, і передусім у сфері безпеки. Практично всі науковці згодні з тим, що держава починається із судів, поліції та армії. Їх посилення дозволить суттєво пришвидшити розвиток України. До речі, зміцнення державних інститутів є нагальним завданням і умовою поступу економіки.

По-третє, вступ України до Організації Північноатлантичного договору – це принципове зростання ваги країни у глобалізованому світі, її участь у механізмах і процедурах прийняття глобальних політичних рішень [7, с. 24].

Необхідно також згадати про те, що Альянс вже зробив для України. НАТО надавала допомогу нашій країні у ліквідації аварії на колекторних спорудах Харкова наприкінці 90-х років. У 1998 та 2001 роках Організація допомагала усунути наслідки повеней у Закарпатті. В рамках програми НАТО «Партнерство заради миру» працює Трастовий фонд для ліквідації надлишків застарілих боєприпасів в Україні. Також НАТО надає Україні допомогу у підготовці цивільних спеціалістів для Міністерства оборони, на що в 2006 році держави члени Альянсу виділили близько \$800 тис. Проведення багатонаціональних навчань на території України дало нам змогу відновити функціонування полігону «Яворів» (а це – тисячі робочих місць для цивільного населення і мільйонні замовлення, перш за все, місцевим підприємствам малого та середнього бізнесу в нашій країні).

О. Соскін зазначає, що сьогодні Україна посідає друге після Російської Федерації місце серед партнерів Альянсу за інтенсивністю співробітництва в рамках програми «Наука заради миру та безпеки». Більш як 400 українських учених отримали понад 200 грантів у рамках цієї програми [7, с. 24].

Одним з найуспішніших і найперспективніших напрямів є співпраця, що здійснюється в рамках Спільної робочої групи високого рівня з питань військові реформи. Її діяльність спрямована на надання допомоги у реформуванні оборонної сфери України, зокрема реалізації Державної програми реформування та розвитку ЗС України.

Військово-технічний напрям співробітництва реалізується через участь у засіданнях Конференції національних директорів з озброєнь та її груп, співпраці в проєктах Агентства НАТО з питань постачання і забезпечення та інших структур НАТО, які працюють у військово-технічній сфері [8].

Ставлення України до НАТО як до найбільш ефективної структури колективної безпеки в Європі залишається незмінним. Ураховуючи значний внесок Альянсу у підтримання миру, стабільності та загального клімату довіри на євроатлантичному просторі, у створення нової архітектури безпеки в Європі, поглиблення процесів роззброєння, контролю над озброєннями і нерозповсюдженням зброї масового знищення, Україна розширює участь у роботі РСАП та в Програмі "Партнерство заради миру".

У сфері економічної безпеки інтеграція України до НАТО матиме такі наслідки: зміни, як позитивні, так і негативні для військово-промислового комплексу України (негативні пов'язані з розривом зв'язків з виробничими партнерами на території Росії, позитивні – з перспективою

участі в проектах інтеграції та кооперації українських конкурентоздатних виробництв з ВПК держав НАТО); прискорення економічного розвитку внаслідок зменшення ризиків для бізнесу, зв'язаного із зростанням рівня безпеки України; прискорення ринкових реформ; поширення в Україні ринкової економічної етики; більші зусилля влади у боротьбі з корупцією; початок процесу деактуалізації іміджу України як пострадянської держави в очах західних інвесторів [9, с.1-3].

Інтеграція України до НАТО здійснює стимулюючий вплив на розвиток демократичних процесів в Україні через підвищення рівня безпеки та вимоги НАТО щодо демократичного характеру політичного процесу [10].

На думку українського вченого В. Горбуліна, нескладно передбачити, що євроатлантична інтеграція України супроводжуватиметься погіршенням відносин із Росією. І причина тут не в НАТО, США чи ЄС, а в тому, що із приєднанням до НАТО наша держава може вийти із сфери постімперського впливу Росії, а також продемонструвати ефект успішної демократичної країни для російського суспільства. Нині відсутня ефективна система взаємовідносин між двома сусідніми і незалежними країнами. Проте рано чи пізно проблему налагодження моделі рівноправної взаємодії з РФ слід вирішувати Києву, інакше її вирішать без нас [7, с. 4].

Вже сьогодні можна побачити певні позитиви інтеграції в НАТО, зокрема: поглиблення співпраці з НАТО дозволяє здійснити загальний огляд сектору безпеки України; проведення спільних операцій та місій з НАТО підвищує професійну підготовку та стимулює фінансування реформування української армії; починають вирішуватися проблеми утилізації надлишкових боєприпасів, а також перепідготовки й адаптації звільнених військовослужбовців; започатковано роботи з підготовки

цивільних службовців до роботи в українських оборонних та безпекових структурах. Проте набуття Україною членства в НАТО стане визначальним кроком на шляху реалізації нашої стратегії євроінтеграції.

Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає формування навколо України безпечного міжнародного середовища, зміцнення систем колективної безпеки на європейському та трансатлантичному просторах, розвиток взаємин та кооперації у глобальному й регіональному вимірах; забезпечення гідного місця України у глобальному поділі праці, безпечне та збалансоване входження української економіки до світової економічної системи, зокрема у форматі Світової організації торгівлі; укладення нової базової угоди, формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, створення основи для повноправного членства України в ЄС; приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки, що означає взаємовигідну співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору, формування умов для вступу України до НАТО, участь у безпекових програмах Європейського Союзу та ОБСЄ [11, с. 14-15].

Отже, вступ України до НАТО дасть можливість набуття повноправного членства в ЄС, що, враховуючи нинішній стан української економіки та велику кількість інших проблем, буде тривалішим і складнішим порівняно із вступом до Альянсу. Але активна реалізація євроінтеграційної стратегії зможе зробити цілком реальною перспективу членства України в Євросоюзі.

Європейська інтеграція - головний та незмінний зовнішньополітичний пріоритет України. Цей курс продиктовано самим фактом належності України до європейської цивілізації. Вступ до ЄС – стратегічна мета України, досягнення якої залежить як від результативності

українських зусиль, так і готовності Європейського Союзу до такого рішення.

Важливим етапом інтеграційного процесу всередині самого Європейського Союзу стало підписання у грудні 2007 р. Лісабонського договору. Певні можливості для вирішення питання про європейську перспективу України відкриває Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Нова угода замінить Угоду про партнерство та співробітництво (УПС), яка вже не відповідає сучасному рівню співробітництва між Україною та ЄС. З боку Євросоюзу Україні пропонується співробітництво в межах Європейської політики сусідства (ЄПС), яка передбачає для держав-сусідів «привілейовані відносини», що мають будуватись на взаємному визнанні спільних цінностей, принципів ринкової економіки та сталого розвитку. Перспективним є започаткування в травні 2009 р. ініціативи ЄС «Східне партнерство». З європейською перспективою пов'язане й питання про майбутнє кордонів України з країнами-членами ЄС. Традиційно ЄС у питанні безпеки цілком покладався на політико-оборонний механізм НАТО. Але за сучасних умов ЄС виявляє намір посилити власну спроможність вирішувати проблеми як європейської, так і міжнародної безпеки. Повноцінним учасником європейської системи безпеки може бути й Україна. Повнота участі нашої держави у формуванні цієї системи безпосередньо залежить від ініціативності та активності України як співтворця міжнародної безпеки [12, с. 229].

У 2006-2007 рр. Україна концентрувала свої зовнішньополітичні зусилля на посилення енергетичної безпеки, інтеграції України у міжнародну економічну систему, насамперед вступі до СОТ, сприянні українським виробникам у встановленні бізнесових контактів із зарубіжними партнерами, підтримці українських експортерів, утвердженні позитивного іміджу та

інвестиційної привабливості України. Україна формально вступила у завершальну стадію приєднання до СОТ [13, с. 52]. 5 лютого 2008 року у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ. 10 квітня 2008 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». А вже 16 квітня 2008 року Закон про ратифікацію був підписаний Президентом України. Згідно з процедурами СОТ, з 16 травня 2008 року Україна набула повноправного членства у цій Організації [14].

В. П'ятницький зазначає, що вступ України до СОТ дозволив державі провести переговори про асоціацію з ЄС, укласти договори про зону вільної торгівлі з Європейською асоціацією вільної торгівлі і Чорногорією. І на разі дозволяє вести подібні переговори з Канадою, Туреччиною і Сербією [15]

Триває реалізація Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Водночас втілюється «Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України». У квітні 2012 року Уряд затвердив План першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС на 2012 рік [16].

Відтак, сьогодні є підстави говорити, що контакти Києва і Брюсселя налагоджуються. Зокрема, «поставлене на паузу» укладення базового документа – Угоди про асоціацію (включно із ЗВТ) успішно відбулось 27 червня 2014 р.

Підписання Угоди про асоціацію передували неоднозначні події. Україна і ЄС почали переговори про нову угоду ще в 2007 році і тільки 2012 року сторони парафували Угоду про асоціацію і поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі. 10 грудня 2012 року Рада закордонних справ ЄС схвалила висновок щодо України, в якому висловила

готовність підписати Угоду про асоціацію між Україною і ЄС на саміті “Східного партнерства” у Вільнюсі в листопаді 2013 року за умови, що Київ продемонструє рішучі дії і відчутний прогрес у реформуванні виборчого законодавства, вирішенні проблеми вибіркового правосуддя і продовженні реформ в рамках Порядку денного асоціації.

Вже 21 листопада, у Відні Президент України Віктор Янукович заявив, що Україна продовжує шлях євроінтеграції. Тим часом Кабінет Міністрів України прийняв рішення призупинити процес підготовки до укладення Угоди про асоціацію між Україною, Євросоюзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами. Про це сказано у розпорядженні Кабінету міністрів №905-р від 21 листопада [18].

В той же час В. Янукович заявив під час виступу на пленарному засіданні саміту Ініціативи «Східне партнерство» що «європейський вибір для нас залишається стратегічним напрямом подальшого цивілізаційного розвитку Української держави, зміцнення її місця і ролі в сучасному конкурентному світі. Для України Угода про асоціацію є детальним планом всеохоплюючої модернізації відповідно до європейських цінностей та стандартів» [19]. А після завершення саміту Східного партнерства у Вільнюсі Президентом було скасовано прес-конференцію, проведення якої було заплановане. Він сказав журналістам, що підпише цю угоду тільки у тому разі, якщо Україні запропонують «нормальні умови». Він також наполягає на тристоронніх переговорах Україна–Росія–ЄС.

Європейський комісар Штефан Фюле заявив, що ЄС готовий відновити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з Україною, як тільки сама Україна буде готова до цього [20]. Депутат Європарламенту Яцек Саріуш-Вольський висловив думку, що наступна можливість підписати угоду з ЄС з’явиться після президентських

виборів в Україні, коли буде обраний «новий проєвропейський президент з сильним демократичним мандатом» [21].

Рішення Кабінету Міністрів від 21 листопада про призупинення підготовки до підписання угоди з Євросоюзом викликало хвилю розчарування серед офіційних представників ЄС та масові протести в Україні. У Києві та інших містах України пройшли акції під загальною назвою «Євромайдан».

На думку Яна Томбінскі, Посла Європейського Союзу в Україні, на шляху до ЄС було зроблено багато роботи: «Ми визнаємо прагнення українського уряду та політичних сил прокласти шлях до Угоди про асоціацію. Одноголосне позитивне рішення Уряду України, ухвалене 18 вересня, стало для ЄС доказом готовності країни до підписання Угоди про асоціацію у Вільнюсі. Як свідчать результати опитувань громадської думки, більшість українського суспільства уже переконана у вигодах Угоди про асоціацію... Пояснюючи своє рішення, уряд зазначив, що після підписання Угоди про асоціацію Україна зіштовхнеться з важкими економічними проблемами. Зокрема, було зазначено, що країна зазнає втрат у торгівлі з Росією та іншими країнами СНД».

Також посол ЄС в Україні відзначив, що протягом останніх місяців Росія здійснювала на Україну шалений тиск, створюючи перешкоди в торгівлі, розриваючи контракти, незаконно застосовуючи заходи із харчової безпеки та застосовуючи інші кроки. «ЄС у найрішучіших формулюваннях засудив такі дії. Ми також засуджуємо втручання Росії у суверенне право України власноруч формувати свою майбутню економічну та зовнішню політику. Але навіть у такому контексті не розглядав би це як причину для паузи у підготовці до підписання Угоди про асоціацію», – сказав посол.

Міжнародні структури універсальної і регіональної безпеки, до яких долучається Україна для реалізації своєї зовнішньої політики, нині є найвпливовішими механізмами у протидії сучасним викликам. Водночас Україна покладає великі надії на зміцнення власних спроможностей забезпечення національної безпеки за рахунок механізмів міжнародного співробітництва. Отже, євроатлантичний вибір – це єдиний прийнятний шлях магістрального розвитку України, що відповідає її національним інтересам, волевиявленню народу, який прагне, врешті, повернутися до європейської спільноти, надійно забезпечити своє майбутнє у єдиній демократичній і процвітаючій Європі. Він є логічним і безальтернативним результатом процесу утвердження незалежності нашої держави, формування її зовнішньополітичного курсу.

Список використаних джерел

- 1. Західні політологи М. Уайт і Р. Коен визначають кооперативну безпеку у вигляді синтезу трьох складових [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.5ka.ru/53/12039/1.html>*
- 2. Чекаленко Л. Чи сформувала Україна власну систему безпеки? // Персона / Л. Чекаленко.— 2007.— № 8. — С 18- 24.*
- 3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР).— 2010. — № 40. — Ст.527.*
- 4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV// Відомості Верховної Ради (ВВР).— 2003. — № 39. — Ст.351.*
- 5. Роль міжнародних організацій у національній безпеці України: матеріали міжнародної конференції (Київ, вересень 2013) / Центр Разумкова. — К.,2013. — С.22.*

6. *Шлях до НАТО: вимір безпеки. Лідери думок про євроатлантичну інтеграцію України /В.В. Бадрак, С.Г. Згурець та ін. – К., 2006. – С.13.*
7. *Вступ до НАТО – стратегічний вибір України / за заг. ред. О.І.Соскіна. – К.: Вид-во „Інститут трансформації суспільства”, 2008. – С.24.*
8. *Щодо відносин України і НАТО: Постанова ВРУ від 23 квітня 1999 року №612-XIU//Відомості Верховної Ради України.– 1999. – № 20-21*
9. *Євроатлантична інтеграція: відкритий діалог проти застарілих міфів //Урядовий кур'єр.– 2008. – С.1-3*
10. *Палій О.А. Національна безпека України в контексті євроатлантичної інтеграції /автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01 /О.А. Палій // Нац. ін-т пробл. міжн. безп при Раді нац.безпеки і оборони Укр.–2006.*
11. *Крапивін О.В., Євроатлантична інтеграція України / О.В. Крапивін, І.Я. Тодоров // навч. пос. – Донецьк, 2007. – С.14-15.*
12. *Потєхін О. Глобалізація системи безпеки : навч. пос / О. Потєхін, І. Тодоров. – Донецьк, 2011. – С.229.*
13. *Мітряєва С.І. Європейська безпека і Україна: навчальний посібник / С.І. Мітряєва. – Ужгород: Ліра, 2008. – С.52.*
14. *МЗС України. Світова Організація Торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/wto>*
15. *Підсумки п'ятиріччя членства України в СОТ [Електронний ресурс].*
16. *Розпорядження КМУ №184 від 5 квітня 2012 р.*
17. *Відносини ЄС-Україна-Росія: проблеми і перспективи: аналітична доповідь Центру.*

Разумкова// Національна безпека і оборона.– 2012.– №4-5,. –С.6.

18. *Розпорядження КМУ «Питання укладання УПС між Україною, з однієї сторони, та ЄС, ЄС атомної енергії і їх державами - членами, з іншої сторони» від 21 листопада 2013 р. № 905-р.*
19. *Виступ Президента України на пленарному засіданні Саміту Ініціативи «Східне партнерство»[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/pubinfo1113.html>*
20. *[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/11/131127_vilnius_summit_uk.shtml*
21. *[Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/11/131128_saryusz_wolski_ie.shtml*